

Leerlingen van het Munnikenheide College in Etten-Leur. Foto: Elle Maartense

VMBO-LEERLINGEN AAN HET LEZEN KRIJGEN?

Hoe taaldenkgesprekken leesmotivatie bevorderen

Hoe krijg je vmbo-leerlingen aan het lezen? Taaldenkgesprekken kunnen helpen om hun leesmotivatie te vergroten. Met taaldenkgesprekken daag je leerlingen uit om zelf verder te denken, er onderling en met jou over te praten en om verder te lezen. Hoe zien zulke taaldenkgesprekken eruit en wat is de rol van de docent daarin?

MAJA VAN HASSEL & RESI DAMHUIS

‘Ik doe het niet voor saus! En waarom zou ik thuis verder lezen? Ik heb andere, veel belangrijkere dingen te doen. Dit boek is saai, het is tijdverspilling, moeilijk en het lukt me ook gewoon niet om me zo lang te concentreren! Ik lees wel op mijn telefoon.’ Samengevat de eerlijke antwoorden van leerlingen van het Munnikenheide College (vmbo) in Etten-Leur op de vraag of ze thuis verder willen lezen in het boek dat op dat moment in de klas gelezen wordt. Het wordt de leerlingen vandaag de dag ook niet makkelijk gemaakt om gemotiveerd te raken voor lezen. Waarom zou je een boek lezen als je op Instagram of TikTok het leven van celebs of je leeftijdsgenoten kunt

volgen? Dan lees je toch ook? Klopt, maar het skimmend lezen van korte teksten leidt niet tot geconcentreerd of wel diep lezen, terwijl dit juist de schoolse en persoonlijke ontwikkeling bevordert. Taaldenkgesprekken kunnen de oplossing bieden. In de klas gesprekken voeren over krachtige kwesties uit fictionele werken stimuleert de motivatie voor het diep lezen van leerlingen en zorgt ervoor dat ze juist wel willen verder lezen.

Krachtige kwesties

Een taaldenkgesprek is een gesprek tussen leerlingen en docent waarin leerlingen uitgedaagd worden om actief mee te doen, mee te denken en mee te praten (Damhuis, 2020). Het is een sociale activiteit waarin denk- en taal-

ontwikkeling hand in hand gaan met inzicht in het onderwerp.

Leerlingen overdenken met elkaar en met de docent een probleem, een ‘krachtige kwestie’. Bij een fictionele tekst formuleert de docent een prikkelende opdracht, zoals ‘Stel dat de hoofdpersoon jou om hulp zou vragen’, of een stelling als ‘Het pestgedrag van het hoofdpersonage heeft niets te maken met haar opvoeding’. De krachtige kwestie sluit aan bij de inhoud van het verhaal, maar de oplossing ligt niet op voorhand vast: er zijn veel verschillende denkrichtingen mogelijk. Leerlingen brengen zelf nieuwe ideeën onder woorden, waardoor ze hun taalmechanisme in gang zetten (kader 1). Zo ontwikkelen ze hun taalvaardigheid. Ze nemen zelf

het woord, gaan op elkaars ideeën in, vullen elkaar aan, geven voor- en tegenargumenten. En af en toe vat de docent samen wat er wordt ingebracht of brengt hij een verdiepingspunt in. Leerlingen raken zo actief betrokken bij het onderwerp.

Interesse en betrokkenheid

Om het diep lezen en de leesmotivatie te bevorderen is er voor de eerstejaarsleerlingen uit vmbo-k van het Munnikenheide College een lessenserie rondom krachtige kwesties uit fictionele werken ontwikkeld. Voor deze lessenserie zijn de boeken *De indringster* (2015) en *Blut* (2014) van Hans Mijnders als klassenset gebruikt. *De indringster* gaat over Liz, die een pleegzusje krijgt. *Blut* gaat over

TAALLEERMECHANISME

Uitgebreide productie door de leerling op eigen initiatief

= creatief, actief huidige kennis inzetten

De leerling merkt op wat hij nog niet weet

De leerling let op het taalaanbod

**Zo ontdekt hij wat hij nodig heeft
= toevoegen aan kennis**

DOCENT:
Ruimte
scheppen
&
inhoudelijk
uitdagen

Kader 1. Het taalleermechanisme zorgt voor taalverwerving (Damhuis & Litjens, 2003)

Floortje, die meer geld uitgeeft dan ze heeft. De boeken zijn niet te dik, voor leerlingen in het vmbo behapbaar en kunnen leestwijfelaars dan ook over de streep trekken. De problemen van de hoofdpersonages Liz en Floortje zijn voor de leerlingen spannend, herkenbaar en oplosbaar. De leerlingen lezen de boeken in groepjes, klassikaal of individueel als leeshuiswerk. Na enkele hoofdstukken bespreken de leerlingen een krachtige kwestie die aanhaakt bij wat er gelezen is, maar waar de leerlingen eigen ideeën over moeten vormen en dat ook kunnen omdat ze zichzelf aangesproken voelen door de krachtige kwestie.

Taaldenkgesprekken zijn nog niet gangbaar in het voortgezet onderwijs en daarom is voor de werkvorm inspiratie gezocht in het primair onderwijs (zie kader 2). De taalmethode *Staal* (Ten Barge et al., 2017) zet taaldenkgesprekken in met behulp van de coöperatieve werkvorm denken–delen–uitwisselen. Voor de vmbo-klas is de werkwijze zo ingevuld dat leerlingen eerst individueel nadenken aan de hand van vragen bij het gelezen hoofdstuk; dan bespreken ze de vragen in kleine groepen zonder docent; ten slotte wordt er klassikaal uitgewisseld en vooral samen verder gedacht. Door de individuele stap en die in de kleine groepen, is ieders denken geactiveerd voordat de klassikale uitwisseling

start: daardoor zullen meer leerlingen actief meedoen in het klassikale gesprek.

De docent bereidt de vragen voor. Als aanloop worden enkele tekstbegripvragen geformuleerd, voor veel vmbo-leerlingen een noodzakelijke stap. Door deze vragen in kleine groepjes te bespreken, komen leerlingen tot ‘dialogisch lezen’: ze redeneren met elkaar om de tekst goed te begrijpen (Pulles, 2021). In de lessenserie lezen de leerlingen een paar bladzijden per les. Daarna beantwoorden zij dus eerst vragen over de inhoud van het verhaal, zoals ‘Van wie heeft Floortje geld geleend? En van wie heeft ze geld gestolen? Wat wordt bedoeld met de woorden “je rijk rekenen”?’ De antwoorden geven de leerlingen houvast, gedeelde basisinformatie, bij het overdenken van de belangrijkste vraag: de krachtige kwestie. De krachtige kwestie gaat uitdrukkelijk niet om vragen waarop het antwoord uit de tekst kan worden afgeleid. Bij *De indringster* was de krachtige kwestie ‘Wat zou jij Liz adviseren over het accepteren van een pleegbroer of -zus?’ En bij *Blut*: ‘Stel jullie zijn Larissa en Tess. Welk advies zouden jullie aan Floortje geven als ze vertelt over haar geldproblemen?’ In deze opzet zorgen taaldenkgesprekken voor kwalitatief goede interactie met alle leerlingen.

In kleine groepjes

Leerlingen noteren eerst voor zichzelf voorlopige antwoorden op de vragen. Het ‘delen’ daarna, in de kleine groepen, moet vooral een dialoog worden, waarin leerlingen op elkaars ideeën verder doordenken. De eerste keer bleken leerlingen om de beurt hun antwoord op de vraag voor te lezen. Dat wordt *cumulative talk* genoemd: een opsomming van ideeën, zonder er kritisch op in te gaan (Mercer & Littleton, 2007). Dit is nog niet wat taaldenkgesprekken beogen. Daarin gaat het om actief meedoen, meedenken en meepraten, ofwel *exploratory talk*: leerlingen bespreken actief elkaars ideeën, met redeneringen en argumenten. Zo komen ze in dialoog tot nieuwe inzichten.

Om tot meer *exploratory talk* te komen, kregen

leerlingen de instructie om hun eerste ideeën alleen in steekwoorden te noteren. Dat benadrukt het voorlopige karakter ervan, zodat leerlingen zich in de kleine groep meer openstellen voor verdere discussie van een eerste idee en voor andere gedachten. Samen komen ze tot definitievere voorstellen. Hier een voorbeeld hoe een leerling op het idee van een andere leerling doorgaat:

Leerling 1: Ja, ik zou ook als ik Floortje was, zou ik het gewoon zeggen tegen je ouders, dat hun misschien kunnen helpen. Of zij misschien tips kunnen geven.

Leerling 2: Ja, want anders blijf je een beetje hangen en dan krijg je straks alleen maar meer problemen.

Taaldenkgesprekken zijn in Nederland aanvankelijk in het primair onderwijs ontwikkeld als een didactische activiteit waarin de behoefte tot communicatie zorgt voor natuurlijke, impliciete taal- en denkontwikkeling. Met dat doel werden ze ingezet binnen de taalles. Al snel volgde de koppeling met andere vakken, omdat leerlingen in taaldenkgesprekken meer inzicht ontwikkelen in het onderwerp waarover het gesprek gaat: taaldenkgesprekken als middel bij geschiedenis, wetenschap & technologie of burgerschap.

In het voortgezet onderwijs ontstaat ook meer aandacht voor de rol van kwalitatief goede interactie. De adviescommissie Taalbeleid (2021) van de vereniging Ons Middelbaar Onderwijs (OMO), een vereniging van scholen voor voortgezet onderwijs in voornamelijk Noord-Brabant, adviseerde de invoering van kwalitatief goede interactie in alle vakken, met taaldenkgesprekken als concretisering daarvan. Dit taalbeleid streeft ernaar dat docenten van alle vakken gezamenlijk verantwoordelijk zijn voor taalrijke lessen. De vakgroep Nederlands van het Munnikenheidecollege maakte een begin in de eigen vmbo-klassen door taaldenkgesprekken in te zetten als middel in het leesonderwijs.

Kader 2. De rol van taaldenkgesprekken: van doel naar middel

Nico: Nou ons advies is om gewoon een spaarrekening op te zetten. Dat moeder, ik bedoel zij zelf spaarrekening opent, kleedgeld erop zet en dan kan Floortje het er later afhalen.

Joost: Of die spaarrekening aan d'r aan d'r moeder geven. Of vader.

Docent: Oké.

Nico: Dan kan je 't geld niet gebruiken.

Mart: Als ze die wil gebruiken dan vraagt ze dat aan d'r vader.

Anna: Maar een spaarrekening moet je geld overmaken. Van jou. Daar kan je niet zomaar afhalen.

Nico: Anders krijg je toch online shopping geld. En dat kan je dan online opzetten. En dan geeft ze die aan d'r moeder en d'r moeder zet 't op slot.

Anna: Maar als zij zo zelf zo'n ding moet aanmaken, dan kan ze 't ook makkelijk d'r zelf afhalen zodat d'r moeder 't niet merkt.

(...)

Docent: [vat samen waar leerlingen gezamenlijk op zijn uitgekomen: eerst schulden terugbetalen, dan opent moeder een rekening en die beheert die dan] Leert Floortje dan met geld omgaan?

[leerlingen gaan hier verder op door]

Kader 3. Exploratory talk en rol van de docent: een voorbeeld

Om kwalitatief goede interactie te bevorderen is het voor de docent heel belangrijk dat hij voor de leerlingen vooral een gelijkwaardige gesprekspartner is die gewoon met hen meedenkt

De rol van de docent

Om kwalitatief goede interactie te bevorderen is het voor de docent heel belangrijk dat hij voor de leerlingen niet de expert is die het antwoord al weet, maar vooral een gelijkwaardige gesprekspartner die gewoon met hen meedenkt. De leerlingen denken uitgebreid verder over elkaars bijdragen zonder dat de docent daar sturend tussen komt (zie kader 3 voor een voorbeeld). De docent *schept ruimte* daarvoor door zelf stil te blijven, niet meteen weer een volgende vraag te stellen en door verbale en non-verbale luisterresponsen te geven (knikken, ‘mmm’, ‘Een rekening?’). Ook kan de docent een prikkelende bewering doen en daarna juist stil zijn, uitnodigende gebaren maken en aanmoedigend naar de klas kijken. De leerlingen reageren en de leerlingen bouwen door op elkaars ideeën. Dankzij zulke interactievaardigheden van de docent zijn leerlingen zelf uitgebreid aan het woord en ontwikkelen al doende hun taalvaardigheid (zie kader 1).

Als dat nodig is, brengt de docent een *verdiepingspunt* in: ‘Leert Floortje dan met geld omgaan?’ Dat zet leerlingen aan om nog weer dieper met elkaar door te denken op de krachtige kwestie.

De docent is ook regisseur in het gesprek: hij of zij bewaakt de loop van het gesprek door af en toe *samen te vatten* en *impliciete feedback te geven*. Aanhakend bij wat leerlingen in dagelijkse taal inbrengen, kan hij op een betekenisvolle manier schooltaal gebruiken in die feedback: door bijvoorbeeld het woord *financiën* te gebruiken als de leerlingen het koopgedrag van het hoofdpersoonage Floortje. Daarnaast kan de docent *denkstappen* van leerlingen *expliciet maken*. De docent daagt de leerlingen uit om tegenargumenten te bedenken voor het gebruik van een app om inzicht te krijgen in Floortjes inkomsten en uitgaven. Of om de situatie van Liz, die een pleegzusje krijgt, vanuit een ander perspectief te bekijken.

En verder lezen...

Er ontstonden mooie dialogen in de vmbo-klas en leerlingen werden nieuwsgierig naar de belevenissen van de hoofdpersonages Floortje en Liz. Zij kwamen tot diep

lezen en belevend lezen van een verhaal. Het klassikale leeswerk dat aan het begin van de volgende les stond ingepland was door veel leerlingen al thuis gelezen. ‘Ik wilde zo graag weten hoe het verhaal verder zou gaan dat ik thuis al verder ben gaan lezen.’ Ook voelden leerlingen zich competent, omdat zij na lange tijd weer eens een heel boek hadden gelezen.

Taaldenkgesprekken zijn hier ingezet als middel om het diep lezen en leesmotivatie te stimuleren. Ze zorgen voor actieve betrokkenheid van leerlingen, doordat krachtige kwesties de leerlingen uitdagen zichzelf te verbinden met de fictionele situatie. De docent creëert ruimte en diepgang in de gesprekken, de leerlingen komen met hun eigen inhoud en ideeën. De feedback en interactievaardigheden van de docent bieden de leerlingen kansen om stappen te maken in hun taalontwikkeling terwijl ze zich verbinden met het onderwerp van het verhaal. ■

Maja van Hassel is oud-groepsleerkracht basisonderwijs en nu docent Nederlands op het Munnikenheidecollege (vmbo) in Etten-Leur. Tevens is ze lid van de adviescommissie Taalbeleid van de Vereniging Ons Middelbaar Onderwijs te Tilburg. Resi Damhuis is lector emeritus Interactie en Taalbeleid van de Marnix Academie in Utrecht. Zij is onderzoeker, ontwikkelaar en trainer op gebied van interactie tussen leraar en leerlingen (NT1 en NT2) en oprichter van Taaldenkgesprekken nu! (<www.taaldenkgesprekken.nu>).

LITERATUUR

- Adviescommissie Taalbeleid. (2021). *Rapport*. Vereniging OMO.
- Barge, K. ten, Gog, M. van, Hagers, M., Hendriks, I., Huijzer, M., Pals, F., & Werf, H. van der. (2017). *Staal: Maakt kinderen sterk in taal en spelling*. Malmberg.
- Damhuis, R. (2020). *Taaldenkgesprekken – wat en waarom?* Didactiek Nederlands. <https://didactieknederlands.nl/handboek/2020/01/taaldenkgesprekken-wat-en-waarom-deel-1>
- Damhuis, R., & Litjens, P. (2003). *Mondelinge communicatie: Drie werkwijzen voor mondelinge taalontwikkeling*. Expertisecentrum Nederlands.
- Mercer, N., & Littleton, K. (2007). *Dialogue and the development of children's thinking: A sociocultural approach*. Routledge.
- Mijnders, H. (2014). *Blut*. Columbus.
- Mijnders, H. (2015). *De indringster*. Columbus.
- Pulles, M. (2021). *Dialogic reading practices: A conversation analytic study of peer talk in collaborative reading activities in primary school inquiry learning* [Proefschrift, Rijksuniversiteit Groningen]. University of Groningen Research Portal. <https://doi.org/10.33612/diss.189869028>

binnenkort

5 – 8 september,
ESLT Summer School, <vllt.nl/eslt>

22 september – 7 oktober 2023,
International Literature Festival Utrecht,
<www.ilfu.com>

23 september 2023,
Nascholing Frans, Soesterberg,
<liesbeth.breek@gmail.com>

23 september 2023,
Studiedag Russische Taal en Cultuur,
<russisch.levendetalen.nl/studiedag>

29 september 2023,
Conferentie Talen en Wereldburgerschap,
Utrecht, <vllt.nl/ctw>

3 november 2023,
Onlinecongres Levende Talen,
<congres.levendetalen.nl>

7 en 8 maart 2024, Congres Frans,
<www.congresfrans.nl>

22 maart 2024, Nationaal Congres Engels,
<nationaalcongresengels.nl>

15e Nationaal Congres Engels

Het volgende Nationaal Congres Engels zal plaatsvinden op 22 maart 2024 (in de ReeHorst, Ede). De congrescommissie is momenteel druk bezig met het opstellen van een programma; de *call for papers* zal dan ook spoedig volgen.

Wilt u regelmatige updates ontvangen: volg het congres via <facebook.com/nationaalcongresengels> of kijk op de website <www.nationaalcongresengels.nl>.

Nascholing Frans

Op zaterdag 23 september 2023 verzorgen Liesbeth Breek en Petra Niessen voor de zevende en laatste keer een workshopdag Frans te Soesterberg. Activerende en afwisselende werkvormen rondom verschillende vaardigheden zullen worden gepresenteerd. Dit keer is er ook veel aandacht voor betekenisvolle opdrachten rondom *la francophonie*, duurzaamheid en wereldburgerschap.

De kosten voor de dag zijn 299 euro (inclusief koffie en thee, Franse lunch, een aangeklede borrel, en alle lesmaterialen). Inschrijven kan via e-mail bij <liesbeth.breek@gmail.com>.

Talen en wereldburgerschap in het basisonderwijs

Hoe haal je de wereld in je klas op de basisschool? Dit vraagt om met een andere bril naar je les te kijken. Tijdens de conferentie Talen en Wereldburgerschap op 29 september in Utrecht bespreken experts en ervaringsdeskundigen op het gebied van wereldburgerschap, meertaligheid en Engels dit thema. Een greep uit het workshopaanbod: meertalig leren en het betrekken van de thuistaal, een doorlopende leerlijn wereldburgerschap, diversiteit en inclusie, de vvto-coördinator als coach en een schoolleidersessies over de wet voor burgerschapsonderwijs en Erasmus+.

Voor meer informatie zie <vllt.nl/ctw>.

Congres Levende Talen

Op vrijdag 3 november 2023 organiseert Levende Talen haar jaarlijkse onlinecongres. Hoewel het precieze programma nog niet bekend is, is het wel zeker dat het weer een gevarieerd programma wordt. Ieder lid van Levende Talen dat ideeën, ervaringen, ontwikkeld lesmateriaal, (praktijk)onderzoek of vragen met collega's wil delen, wordt van harte uitgenodigd om zich te melden bij de congrescommissie. Dat kan via een e-mail aan <bureau@levendetalen.nl>. Uiteraard zullen ook de aanpassing van de kerndoelen voor Nederlands en de vernieuwing van de examenprogramma's voor het voortgezet onderwijs Nederlands en de moderne vreemde talen weer de nodige aandacht krijgen.